

**Шалқарбек Әйгерімнің 8D02301 – «Филология» білім беру бағдарламасы
бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған
«Қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболаға негізделген
фразеологизмдердің когнитивтік қыры» атты диссертациялық
жұмысына отандық ғылыми кеңесшінің**

ШІКІРІ

Ұсынылып отырған диссертациялық зерттеу қазіргі тіл біліміндегі антропоэлектік, когнитивтік және лингвомәдени бағыттардың өзекті мәселелерін қамтитын ғылыми еңбек болып табылады. Зерттеу жұмысы қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболаға негізделген фразеологизмдердің когнитивтік табиғатын, олардың концептуалдық жүйесін, ұлттық дүниетанымдағы қызметін және тілдік санадағы көрінісін кешенді түрде зерттеуге бағытталған.

Қазіргі ғылыми парадигмада тіл тек қатынас құралы ретінде емес, адамның дүниені тану, қабылдау, бағалау және интерпретациялау жүйесінің көрінісі ретінде қарастырылады. Осыған байланысты гиперболалық фразеологизмдерді когнитивтік тұрғыдан зерттеу бүгінгі тіл біліміндегі маңызды мәселелердің бірі болып саналады. Гипербола халықтың эмоциялық тәжірибесін, бағалауыштық көзқарасын және дүниетанымдық ерекшеліктерін танытатын күрделі танымдық механизм ретінде көрінеді. Сондықтан диссертация тақырыбы қазіргі когнитивтік лингвистика, фразеология және этнолингвистика ғылымдарының даму бағыттарымен толық сәйкес келеді.

Зерттеу жұмысының өзектілігі қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболалық фразеологизмдердің когнитивтік негіздерінің арнайы салыстырмалы-салғастырмалы аспектіде толық зерттелмеуімен де айқындалады. Автор гиперболалық фразеологизмдерді тек тілдік бірлік ретінде емес, ұлттық мәдени кодты, тілдік сананы және халықтың дүниетанымдық моделін танытатын когнитивтік құрылым ретінде қарастырады. Бұл диссертацияның ғылыми маңызын арттыра түседі.

Диссертацияның **бірінші тарауында** гипербола, фразеология және когнитивтік лингвистика мәселелерінің теориялық негіздері жан-жақты қарастырылған. Ізденуші когнитивтік лингвистикадағы концепт, тілдік сана, дүниенің тілдік бейнесі, фразеологиялық семантика және гипербола мәселелеріне қатысты отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми тұжырымдарына терең талдау жасаған. Сонымен қатар гиперболаның тек стилистикалық тәсіл емес, адамның дүниені қабылдауындағы когнитивтік механизм екендігі ғылыми тұрғыдан негізделеді. Бұл тарауда фразеологияның когнитивтік талдаудың нысаны ретіндегі ерекшеліктері, гиперболаның тілдік

санадағы қызметі және гиперболалық фразеологизмдердің қалыптасу тетіктері арнайы қарастырылған.

Екінші тарауда қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболалық фразеологизмдердің когнитивтік-семантикалық жүйесі кең көлемде талданған. Автор қазақ тіліндегі гиперболалық фразеологизмдерді тақырыптық топтарға бөліп, олардың когнитивтік табиғатын саралайды. Атап айтқанда, адам болмысына, эмоцияға, мінез-құлыққа, әлеуметтік қатынасқа, рухани құндылықтарға, сан-мөлшерлік ұғымдарға қатысты гиперболалық фразеологизмдердің танымдық сипаты ғылыми негізде жүйеленген. Сонымен қатар негізгі концепттер жүйесі анықталып, гиперболалық фразеологизмдер арқылы көрініс табатын *адам, эмоция, қуаныш, қорқыныш, ашу, махаббат, байлық, кедейлік* тәрізді концептілердің когнитивтік ерекшеліктері сараланған.

Ізденуші гиперболалық модельдердің когнитивтік құрылымын анықтауға да ерекше назар аударған. Гиперболалық модельдердің образдық, бағалауыштық және эмоционалды-экспрессивтік қызметтері нақты тілдік деректер арқылы дәлелденген. Сонымен бірге ағылшын тіліндегі гиперболалық фразеологизмдердің когнитивтік-семантикалық жүйесі де арнайы талданып, олардың тақырыптық топтары, концептуалдық жүйесі және гиперболалық модельдері салыстырмалы негізде сипатталған.

Диссертацияның маңызды тұстарының бірі – қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболалық фразеологизмдердің құндылықтық негіздерін анықтауға талпыныс жасалуы. Автор ұлттық дүниетаным, мәдени код, рухани құндылықтар мен тілдік сананың гиперболалық фразеологизмдер арқылы берілу ерекшеліктерін жан-жақты талдаған. Сонымен қатар гиперболалық фразеологизмдердің когнитивтік картасы мен концептуалдық модельдері жүйеленіп, олардың халықтың дүниені тану жүйесіндегі орны ғылыми негізде сипатталған.

Үшінші тарауда қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболалық фразеологизмдердің салыстырмалы-когнитивтік сипаты анықталады. Мұнда эквивалентті гиперболалық фразеологизмдердің концептуалдық ортақтығы, эквивалентсіз фразеологизмдердің ұлттық-мәдени сипаты және екі тілдегі образдық-когнитивтік аналогтар талданған. Автор гиперболалық фразеологизмдердің когнитивтік құрылымын салыстыру арқылы қазақ және ағылшын халықтарының дүниетанымындағы ортақ және айырмашылық белгілерді анықтауға ұмтылады. Бұл зерттеудің салыстырмалы лингвистика және мәдениетаралық коммуникация үшін де маңызды екенін көрсетеді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболалық фразеологизмдердің когнитивтік қырын алғаш рет жүйелі түрде салыстырмалы-салғастырмалы аспектіде қарастыруымен ерекшеленеді. Сонымен қатар гиперболалық фразеологизмдердің тақырыптық топтары, концептуалдық жүйесі, гиперболалық модельдері және ұлттық-мәдени сипаты ғылыми негізде жүйеленген.

Диссертацияның теориялық маңызы когнитивтік лингвистика, фразеологиялық семантика, этнолингвистика және лингвомәдениеттану салаларындағы ғылыми тұжырымдарды тереңдетуімен айқындалады. Ал жұмыстың практикалық маңызы оның нәтижелерін жоғары оқу орындарында когнитивтік лингвистика, фразеология, салыстырмалы тіл білімі, лингвомәдениеттану пәндерін оқыту барысында пайдалануға болатындығында.

Жұмыс ғылыми стиль талаптарына сай жазылған. Тұжырымдары жүйелі, дәлелдері нақты, ғылыми аппараты толық сақталған. Пайдаланылған әдебиеттер қоры жеткілікті деңгейде қамтылған және зерттеу бағытына толық сәйкес келеді.

Қорытындылай келе, 8D02301 – «Филология» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған ізденуші Шалқарбек Әйгерімнің «Қазақ және ағылшын тілдеріндегі гиперболаға негізделген фразеологизмдердің когнитивтік қыры» тақырыбындағы диссертациялық зерттеуі ғылыми концепциясы жүйелі қалыптасқан, құрылымы мазмұндық тұрғыдан бірізді ұйымдастырылған, өзектілігі мен ғылыми құндылығы нақты дәлелденген іргелі еңбек ретінде бағаланады.

Зерттеу тақырыбы қазіргі когнитивтік лингвистика мен антропоэлектік тілтаным талаптарына толық сәйкес келеді. Диссертацияда қарастырылған мәселелер кешенді сипатқа ие болып, гиперболалық фразеологизмдердің когнитивтік табиғатын, концептуалдық жүйесін, ұлттық-мәдени ерекшеліктерін және салыстырмалы-когнитивтік қырларын терең ғылыми деңгейде ашуға мүмкіндік берген. Тараулардың құрылымдық және мазмұндық жүйеленуі зерттеу мақсаты мен міндеттерінің толық жүзеге асуына негіз болған.

Диссертациялық жұмыс қазақ тіл біліміндегі когнитивтік лингвистика, фразеология, этнолингвистика және лингвомәдениеттану бағыттарының дамуына өзіндік үлес қосатын, ғылыми-теориялық маңызы жоғары зерттеу ретінде танылуға лайық. Осыған байланысты докторант Шалқарбек Әйгерімді 8D02301 – «Филология» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға толық лайық деп есептеймін.

Отаандық жетекші,
филология ғылымдарының докторы,
профессор

